

Ржепишевская В. В.
Дяченко А. Г.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БИЗНЕС-СРЕДЫ УКРАИНЫ

Резюме

Исследовано место Украины в мировом рейтинге стран по состоянию их развития. Проанализирована динамика движения инвестиционных потоков из и в Украину. Определены страны-инвесторы и страны – получатели инвестиций, а также степень их участия в данном процессе.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, сальдо инвестиционной деятельности.

Rzhepishavska V. V.
Diachenko A. G.

Yuri Kondratyuk Poltava National Technical University

FEATURES OF THE INVESTMENT PROVISION OF BUSINESS ENVIRONMENT IN UKRAINE

Summary

Ukraine's place in the global ranking of countries by their state of development is investigated. The dynamics of movement of investment flows from and to Ukraine is analyzed. Investor countries, recipient countries of investments and their participation in this process are defined.

Keywords: investments, investment climate, investment attractiveness, balance of investment activity.

УДК 339.137.2:338.24(477)

Сушарник Я. А.

Подільський державний аграрно-технічний університет

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА РІЗНИХ РІВНЯХ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

Досліджено теоретичні засади економічної сутності конкуренції та конкурентоспроможності. Визначено класифікацію конкурентоспроможності за різними ознаками та відзначено часовий та порівняльний характер даного показника. Розглянуто сутність конкурентоспроможності на різних рівнях управління економікою, зокрема на мікрорівні, мезорівні та макrorівні.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, суперництво, ринок, перевага, конкурентна сила.

Постановка проблеми. Однією із важливих категорій економічної науки, що є рушійним елементом ринкової економіки, є конкуренція. В економічній літературі, попри широку вживаність цього поняття, зустрічаються значні розбіжності щодо визначення його розуміння та характеру діяльності. Як наукова проблема конкуренція як у теоретичних, так і в практичних аспектах є рушійною силою ринкової економіки і за своєю специфічною роллю є основою розвитку прогресу, яка сприяє формуванню й удосконаленню економічних відносин між суб'єктами ринку. Тому, з метою більш ефективного виробництва і реалізації продукції на ринку, кожен товаровиробник, у постійній боротьбі за ринок збуту і покупця, змушений проводити маркетингові дії, підвищувати якість продукції і послуг, знижувати ціни, раціонально використовувати економічний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження з питань конкуренції зробили такі відомі зарубіжні економісти, як Ф. Енгельс, К. Маркс, М.Е. Портер, А. Сміт, Дж. Стіглер, Й. Шумпетер. У вітчизняній науковій думці питанням фундаментальних основ конкуренції та конкурентоспроможності в галузях приділяють увагу В. Андрійчук, К. Бородин, Б. Губ-

ський, О. Драган, М. Малік, М. Месель-Веселяк, С. Мочерний, П. Саблук, І. Топіха, О. Шпичак.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте фундаментальність дослідження конкуренції та конкурентоспроможності як важливого ринкового інституту часто мають фрагментний характер. Тому, незважаючи на значні зусилля науковців, які вивчають питання теорії конкуренції, багато аспектів цієї наукової проблеми залишаються недостатньо розкритими й обґрунтованими. Потребує подальшого дослідження аналіз наукової літератури з розкриття сутності і трансформації дефініції «конкуренція» та «конкурентоспроможність».

Мета статті – дослідити та обґрунтувати трактування сутності конкуренції та конкурентоспроможності на різних рівнях управління економікою.

Виклад основного матеріалу. Конкуренція (від лат. *concurentia* – стикатися, змагатися, зіштовхуватися) – це суперництво між товаровиробниками за найбільш сприятливі, економічно вигідні умови виробництва та реалізації продукції. Конкуренція змушує суб'єктів підприємницької діяльності не зупинятися на досягнутому, а постійно самовдосконалюватися, знижувати витрати на виробництво, покращувати, якість продукції, що

пропонується на ринку, підвищувати свою конкурентоспроможність. Згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції» економічна конкуренція – змагання між суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживчі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може «визначити умови обороту товарів на ринку» [1].

Для нашого сприйняття у таблиці 1 запропоновано поділ основних трактувань категорії «конкуренція» за такими напрямками.

Аналізуючи формування і трактування поняття «конкуренція» різними науковцями, можна зробити висновок, що всі вони враховують такі якості, як динамічність, примусовість, єдність конкурентних і монополістичних засад, зв'язок з інноваційними процесами і в кожному випадку її зміст визначається залежно від цілей, у зв'язку з якими вона сформована. Виходячи з цього, можна визначити конкуренцію як сукупність об'єктивних відносин, перш за все економічних, між суб'єктами господарювання в умовах ринку, що мають динамічний характер постійного суперництва товаровиробників за прихильність споживачів на основі переваг своєї продукції та ціни на неї.

Враховуючи те, що конкуренція є основною об'єктивною закономірністю ринкової економіки можна визначити конкуренцію як головну рушійну силу ринку й економічного розвитку, яка функціонує як об'єктивний економічний закон розвинутого товарного виробництва, дія якого є для товаровиробників зовнішньою примусовою силою до підвищення результатів діяльності та продуктивності праці.

Сучасне трактування економічної конкуренції має свої особливості:

- обмеженість можливостей кожної з конкуруючих сторін впливати на умови обігу товару на ринку внаслідок самостійних дій інших сторін;
- спільність схожості мети, заради якої виникає суперництво;
- управління власними конкурентними перевагами;
- ідентичність або наближеність потреб споживачів, стосовно яких ведеться конкурентна боротьба;
- цивілізований характер боротьби на основі змагання суб'єктів господарювання;
- подібність або взаємозалежність товарів конкуруючих підприємств.

Сутність конкуренції виражається також через функції, які вона виконує (рис. 1).

Аналізуючи функції, можна зазначити, що основними завданнями і головною функцією конкуренції є завоювання ринку, в боротьбі за споживача, перемога своїх конкурентів, забезпечення отримання сталого прибутку.

Окрім того, суть конкуренції виражається певними силами, які спонукують її до розвитку незалежно від того, діє вона лише на внутрішньому ринку чи на зовнішньому теж. Існує п'ять рушійних сил конкуренції за теорією конкуренції М. Портера [2, с. 382]:

- непереробне проникнення на ринок та в галузь нових конкурентів;
- загроза появи на ринку товарів-замінників, вироблених за іншою технологією;
- обмежені властивості покупців;

- невичерпні властивості виробників;
- постійне змагання між діючими та повними підприємствами.

Дія кожної конкурентної сили непередбачувана, тому має бути визначена.

Участь підприємства у конкуренції створює якісно новий показник його діяльності на певному ринку – поняття конкурентоспроможності. Як зазначається в науковій літературі, «конкурентоспроможність» походить від англійського competitiveness, competitive power і означає «здатність конкурувати на ринках товарів та послуг» або «виграш у змаганні». В енциклопедичному довіднику конкурентоспроможність розкривається як спроможність витримати конкуренцію, протистояти конкурентам [3, с. 291].

Конкурентоспроможність (тобто спроможність підприємства вести суперництво у базовій галузі) – це комплексна категорія, її переваги остаточно реалізуються через торгівлю, але базис конкурентних переваг створюється на всіх ланках суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови та дійової економічної політики.

Конкурентоспроможність, у широкому розумінні – це обумовлені економічними, соціальними та політичними чинниками позиції країни, або товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках. На макrorівні – це позиція національної економіки у сфері міжнародної торгівлі й одночасно її здатність зміцнювати ці позиції. Категорія «Конкурентоспроможність» у ринковій системі господарювання – одна з головних, тому що в ній відображені економічні науково-технічні виробничі, організаційно-управлінські, маркетингові та інші можливості окремого підприємства, галузі чи країни загалом [4, с. 100].

Науковці мають різні поняття категорії «конкурентоспроможність». Р.А. Фатхутдінов розглядає конкурентоспроможність як «властивість об'єкта, яка характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами на даному ринку» [5, с. 22]. На думку І. Кононенко, «конкурентоспроможність – це властивість продукції, що виражає можливість успішного її продажу в певний період часу» [6, с. 80]. А.Н. Азріліян трактує конкурентоспроможність як властивість товару поряд і з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин [7, с. 381]. В.В. Алещенко стверджує, що конкурентоспроможність відображає ступінь ефективності суб'єкта (міру повноти і якості рішень) при виконанні свого «призначення» [8, с. 110]. С.Ю. Нечаєв, В.К. Дехтярова і В.Б. Лобанов переконані, що конкурентоспроможність визначається витратами виробництва, які впливають на більшість показників конку-

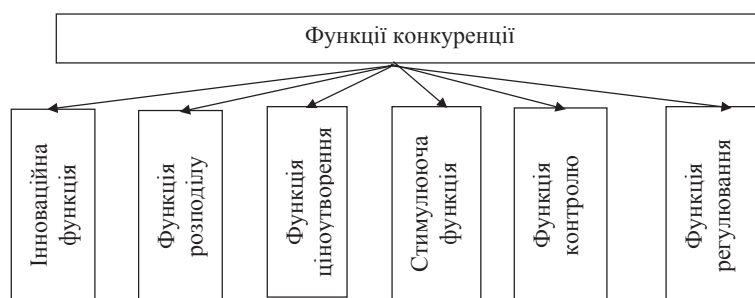


Рис. 1. Функції конкуренції як економічної категорії

рентоспроможності визначають місце виробника на ринку [9, с. 24]. Російські вчені М. Гельвановський, В. Жуковська, І. Трофімова розглядають поняття конкурентоспроможності в широкому сенсі: «конкурентоспроможність у самому загальному вигляді – володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єкта економічного змагання [10, с. 65]. А.Ю. Юданов стверджує, що конкурентоспроможність – це ступінь приналежності цього продукту для споживача, який здійснює реальну купівлю [11, с. 49-52].

Розбіжності та різноманітність позицій різних науковців щодо визначення сутності конкурентоспроможності пов'язані з:

- масштабами розгляду конкурентоспроможності: на регіональному, національному або світовому ринку;
- ототожненням конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності продукції або послуг;
- заміною одного поняття іншим (конкурентний статус, конкурентоспроможний рівень);
- характеристикою будь-якої складової конкурентоспроможності підприємства: конкурентоспроможність виробничого, трудового потенціалу [12, с. 121].

Виходячи із різноманітності загальноприйнятих визначень категорії конкурентоспроможності, дослідники відзначають часовий (динамічний) і порівняльний характер цього показника:

- часовий характер (динамічність) означає, що досягнутий в окремий проміжок часу рівень конкурентоспроможності підприємства не може розглядатися як довгострокова характеристика його ринкової позиції незалежно від ефективності діяльності; протидія інших суб'єктів господарювання, рішучість та активність їхніх конкурентних стратегій можуть призвести до втрати досягнутої позиції та зниження рівня конкурентоспроможності;
- порівняльний характер означає, що конкурентоспроможність не є явищем, притаманним конкретному об'єкту; вона не впливає з його внутрішньої природи, а проявляється тільки за умов порівняння даного об'єкта з іншими; її можна оцінити порівнянням найбільш суттєвих показників діяльності підприємств; результатом цього порівняння є визначення рівня конкурентоспроможності.

Аналіз різних трактувань категорії «конкурентоспроможність» дозволив виділити класифікацію даного поняття за такими ознаками (табл. 1).

Таблиця 1
Класифікація конкурентоспроможності

Ознака	Види конкурентоспроможності
Територіально-географічна сфера	- Міжнародна - Внутрішньо-національна - Регіональна
Рівень конкуруючих об'єктів	- Галузі (комплексу галузей) - Підприємства - Товару
Фіксація у часі	- На визначену дату в минулому - Поточна - Прогнозна

Джерело: [5]

Науковці поділяють конкурентоспроможність на три рівні: мікрорівень, до якого належать конкретні види продукції, окремі виробництва і підприємства; мезорівень, який охоплює окремі галузі, галузеві і корпоративні

об'єднання підприємств і фірм; макрорівень, що охоплює народногосподарські комплекси. Для практичного застосування такого підходу необхідна кількісна характеристика конкурентоспроможності за її рівнем, яка значно спростила б процедуру оцінювання та надала можливість визначати перевагу одного суб'єкта порівняно із іншими.

Таким чином, вивчення різних підходів, концепцій до дослідження конкурентоспроможності підприємств вітчизняних і зарубіжних учених дає змогу зробити висновок, що конкурентоспроможність підприємства може набувати різноманітні форми, всебічно впливати на інші економічні суб'єкти тощо. У результаті виділено критерії та відповідні їм види конкурентоспроможності підприємств (рис. 2).

Конкурентоспроможність підприємства нерозривно пов'язана з конкурентоспроможністю галузі. Конкурентоспроможність галузі має велике значення, адже вона є основою конкурентоспроможності країни. На думку О.М. Бородіної, важливим за значущістю є мезорівень, де формуються перспективи розвитку галузі, адже саме тут створюються передумови для успішної роботи підприємств [13, с. 167]. П.К. Канінський вважає конкурентоспроможною галузь, що здатна утримувати більші прибутки на одиницю витрачених ресурсів порівняно з іншими галузями народного господарства країни [14, с. 64].

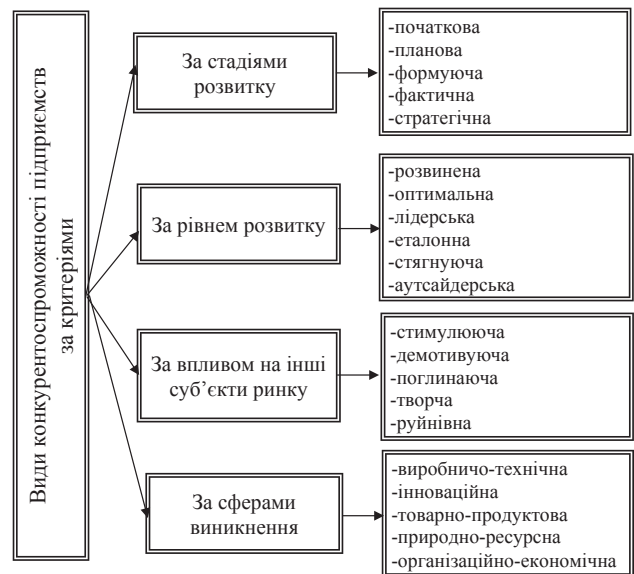


Рис. 2. Класифікація видів конкурентоспроможності підприємств за критеріями

Конкурентоспроможність галузі визначається технічними, технологічними, економічними і організаційними умовами для створення виробництва і збуту продукції високої якості, яка задовольняє вимоги конкретних груп споживачів.

Від розвитку галузі багато в чому залежить стійкість ринкових позицій підприємств, оцінювана прибутком, рентабельністю, продуктивністю праці тощо. Аналіз трактувань конкурентоспроможності галузі різними авторами свідчить про існування відмінностей у трактуванні. Вони по-різному інтерпретують поняття «конкурентоспроможність галузі» залежно від того, на яких саме детермінантах формування цієї характеристики економічного суб'єкта мезорівня конкуренції автором акцентують увагу.

У праці О.Ю. Гохберга конкурентоспроможність галузі пропонується розглядати ступінь можливості галузі в умовах вільного ринку створювати блага, які відповідають вимогам як внутрішнього, так і зовнішніх ринків, при одночасному забезпеченні стабільного зростання та розвитку відповідного сектора економічної діяльності. Низка науковців вважають конкурентоспроможність галузі як ефективність роботи окремих галузей національного господарства, що оцінюється, окрім традиційних критеріїв, за показниками, що характеризують і описують міру живучості і динамічності галузі при різних варіантах розвитку економіки даної країни і всього світу в цілому.

Н.Б. Побережець підкреслює такі особливості галузевої конкуренції:

- галузь втрачає всю конкурентоспроможність, якщо її частка знижується в загальному обсязі національного експорту або зростає загальний обсяг імпорту, дефльований на частку даного товару в загальному обсязі національного виробництва або споживання;

- галузь втрачає конкурентоспроможність, якщо її частка знижується в загальному обсязі світового експорту або зростає частка світового імпорту, скоригована на частку країни у світовій торгівлі [15].

Теоретичні аспекти трактування сутності конкурентоспроможності галузі дають підстави визначити її як властивість суб'єктів мезорівневої конкуренції (галузей, видів економічної діяльності, кластерів), що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ними конкретної потреби порівняно із аналогічними суб'єктами конкуренції. Саме конкурентоспроможність галузі формує конкурентоспроможність національної економіки та визначається рівнем конкурентоспроможності підприємств, які її утворюють.

Конкурентоспроможність – це комплексна економічна категорія. Саме тому об'єктивною основою подальшого розгляду сутності цього явища виступає дефініція «конкурентоспроможність національної економіки». Конкурентоспроможність національної економіки, галузі і підприємства співвідносяться між собою як ціле і його частини через залежність від результатів конкурентної боротьби галузей і підприємств. На необхідності забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки як засобу підвищення добробуту суспільства наголошував один із сучасних провідних дослідників проблем конкурентоспроможності у світі – М. Портер, який вважав, що конкурентоспроможність не є самоціллю. «Головна мета держави, – зазначив він, – забезпечити власним громадянам достатньо високий рівень життя. Спроможність держави зробити це залежить не від якогось аморфного терміна «конкурентоспроможність», а від того, наскільки продуктивно використовуються національні ресурси – праця та капітал» [2, с. 35].

Основними детермінантами конкурентної переваги держави, які впливають на конкурентоспроможність країни, є:

- 1) забезпеченість факторами виробництва, зокрема розвиненими спеціалізованими чинниками (науково-технічні

знання, кваліфікована робітнича сила, інфраструктура), що цілеспрямовано створюються країною;

- 2) параметри внутрішнього попиту на продукцію певної галузі, які залежно від обсягу та структури дають змогу використовувати ефект масштабу, стимулюють нововведення та підвищення якості продукції, її вихід на зовнішній ринок;

- 3) наявність у країні конкурентоспроможних галузей – постачальників (що забезпечують швидкий доступ до необхідних ресурсів) та споріднених з ними, які виробляють взаємозамінну продукцію. За допомогою таких параметрів формуються, за виразом М. Портера, кластери національних конкурентоспроможних галузей;

- 4) національні особливості стратегії, структури та суперництва фірм, тобто умов, які визначають особливості створення та управління фірмами, характер конкуренції на внутрішньому ринку [2, с. 92-126].

Конкурентоспроможність країни розглядається як одна із найвпливовіших концепцій економіки розвитку та практичної політики, оскільки не лише охоплює суто економічні показники, а й оцінює економічні наслідки важливих для стабільного зростання неекономічних явищ, таких як якість політичних процесів і управління суспільством рівень освіти, наукова база, верховенство закону, культура, система цінностей та інформаційна система. Конкурентоспроможність національної економіки – це здатність досягти і підтримувати високі темпи економічного зростання, що виражаються у постійному прирості рівня ВВП на

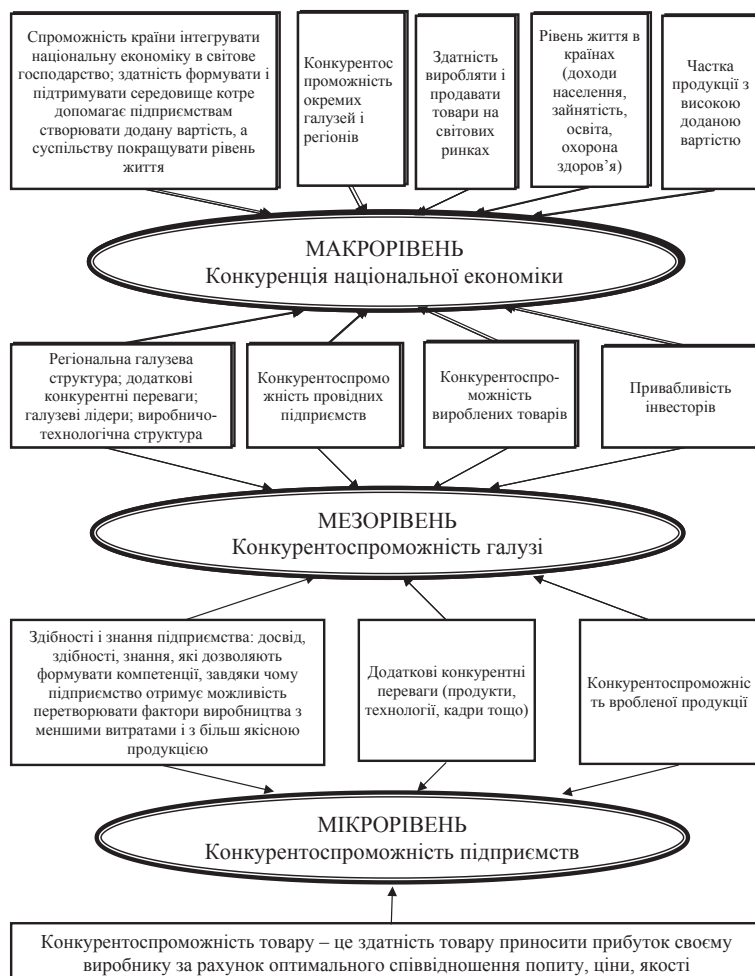


Рис. 3. Конкурентоспроможність на різних рівнях управління економікою

душу населення. Звідси, конкурентоспроможність сприяє високому рівню і якості життя суспільства.

На рисунку 3 наочно показано сутність конкурентоспроможності в системі ієрархічної підпорядкованості на різних рівнях управління економікою.

Отже, на всіх рівнях управління економікою між конкурентоспроможністю існує тісний взаємозв'язок. Але ці форми не є незалежними один від одного. Так, конкурентоспроможність товару є відображенням конкурентоспроможності підприємства, а конкурентоспроможність підприємства, у свою чергу, вплине на конкурентоспроможність регіону галузі країни. Зв'язок між рівнями конкурентоспроможності хоча і присутній, але не є прямим, тому кожен наступний ієрархічний рівень конкурентоспроможності включає

в себе нові фактори, що відображають зміст конкурентоспроможності більш високого рівня, які зображені на рисунку 3.

Висновки і пропозиції. Таким чином, конкурентоспроможність країни, регіону, галузі, підприємства, товару – це різні за сутністю поняття, що гармонійно доповнюють один одного, виступають соціально-економічною формою єдності ефективності виробництва, організації управління і подальшої стратегії розвитку. Дослідження теоретичних аспектів бази дефініцій «конкуренція» та «конкурентоспроможність», їхніх форм і сутності дає змогу виявити, що їм притаманні всеосяжність, універсальність, конкретність і специфічна обумовленість, що створює їхню оригінальність і належить до певної сфери дослідження.

Список літератури:

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року № 2210. – 14 (Редакція від 11.08.2013, підстава 406-18) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64.
2. Портер Майкл Э. Конкуренция / Майкл Э. Портер ; [пер.с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
3. Ожегов С.Н. Словарь русского языка / Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой – [изд. 11-е]. – М. : Русский язык, 1975. – 846 с.
4. Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому агроринку / С.М. Кваша, Н.Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.
5. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня на напрями підвищення : [монографія] / за заг. ред. О.Г. Янкового. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.
6. Кононенко Н. Метод экспрес-анализа уровня конкурентоспособности продукции / Н. Кононенко // Экономика Украины. – 1998. – № 2. – С. 80-83.
7. Азрилиян А. Краткий экономический словарь / А. Азрилиян. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1088 с.
8. Алещенко В.В. Теоретико-методологические вопросы конкурентоспособности экономической системы / В.В. Алещенко // Маркетинг в России и за рубежом. – 2005. – № 1(45). – С. 106-112.
9. Нечаев С.Ю. Конкурентоспособность и технический уровень тракторов на капиталистическом рынке / С.Ю. Нечаев, В.К. Дегререва, В.Б. Лобанов. – М. : УННИТЭИ, 1987. – 44 с.
10. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях / М. Гельвановский, В. Жуковская, И. Трофимова // Российский экономический журнал. – 1998. – № 3. – С. 67-77.
11. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика : учеб.-практ. пособие / А.Ю. Юданов. – [2-ге изд., испр. и доб.] – М. : Тандем: Экон-Пресс, 1998. – 384 с.
12. Клименко С. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник / С.М. Клименко, О.С. Дуброва та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.
13. Конкурентоспроможність національної економіки / [за ред. Б.Є. Кваснюка]. – К. : Фенікс, 2005. – 582 с.
14. Камінський П.К. Специалізація та кооперація тваринництва зони Лісостепу в умовах ринкової економіки / П.К. Камінський. – К. : ІАЕ УААН, 2000. – 450 с.
15. Побережець Н.Б. Оцінка конкурентоспроможності олійної галузі України на світовому ринку [Електронний ресурс] / Н.Б. Побережець // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економіка АПК і природокористування» – 2009. – № 11. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/ChemBiol/Vkhnauekon/2009II/pdf/P43.pdf>.

Сушарник Я. А.

Подольский государственный аграрно-технический университет

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НА РАЗНЫХ УРОВНЯХ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИКОЙ

Резюме

Исследованы теоретические основы экономической сущности конкуренции и конкурентоспособности. Определена классификация конкурентоспособности по разным признакам и отмечены временной и сравнительный характер данного показателя. Рассмотрена сущность конкурентоспособности на разных уровнях управления экономикой, в частности на микроуровне, мезоуровне и макроуровне.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, соперничество, рынок, преимущество, конкурентная сила.

Susharnik J. A.

Podolsky State Agricultural University

FORMATION ON COMPETITIVENESS SYSTEM AT DIFFERENT LEVELS OF ECONOMY

Summary

The theoretical foundations of the economic essence of competition and competitiveness are researched. Classification is determined by the competitiveness of the different characteristics and noted the time and comparative nature of this indicator. There is considered essence of competitiveness at different levels of management of the economy, particularly at the micro level, meso-level and macro level.

Keywords: competition, competitiveness, competition, market advantage, competitive force.